

DOI: 10.31558/2307-2318.2023.4.13

УДК 336.64

JEL: G32, H56

Матвійчук В.І.

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і банківської справи,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
v.matviichuk@donnu.edu.ua

Матушевський О.В.

Донецький національний університет імені Василя Стуса
matushevskiyi.o@donnu.edu.ua

**ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

В статті визначено процес формування фінансової безпеки суб'єкта господарювання в умовах воєнного стану. Охарактеризовано фінансову безпеку як складову економічної безпеки суб'єкта господарювання. Визначено основні функціональні завдання та виокремлено систему фінансової безпеки підприємства. Визначено систему фінансової безпеки підприємства та виокремлено її основні функціональні завдання.

Необхідність ефективного використання усіх елементів системи фінансової безпеки зумовлює використання фінансових методів таких як фінансовий облік, аналіз, прогнозування та планування тощо. Визначено класифікацію зовнішніх загроз фінансовій безпеці, класифіковано масив внутрішніх загроз фінансовій безпеці за окремими сферами виникнення. Досліджено основні загрози фінансовій безпеці суб'єктів господарювання в Україні з акцентом на вплив коливань валового внутрішнього продукту. Визначено, як показники інвестиційного попиту впливають на фінансову безпеку підприємств в умовах воєнного стану. Проаналізовано результати опитування бізнесу стосовно найважливіших проблем, що впливають на прибутковість українських підприємств. За результатами дослідження потенційного впливу фінансово-економічних ризиків запропоновано напрямки їх мінімізації в умовах воєнного стану для удосконалення фінансової безпеки підприємств

Ключові слова: фінансова безпека, економічна безпека, воєнний стан, суб'єкт господарювання, фінансова стабільність, прибутковість, рентабельність.

Рис. - 7, Літ. - 19

V. Matviichuk

PhD in Economics, Associate Professor, Department of Finance and Banking,
Vasyl' Stus Donetsk National University
v.matviichuk@donnu.edu.ua

O. Matushevskiyi

Vasyl' Stus Donetsk National University
matushevskiyi.o@donnu.edu.ua

**FORMATION OF THE FINANCIAL SECURITY OF THE BUSINESS SUBJECT
UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL**

The article defines the process of forming the financial security of a business entity in the conditions of martial law. Financial security is characterized as a component of the

economic security of a business entity. The main functional tasks are defined and the financial security system of the enterprise is singled out. The system of financial security of the enterprise is determined and its main functional tasks are distinguished.

The need for effective use of all elements of the financial security system requires the use of financial methods such as financial accounting, analysis, forecasting and planning, etc. The classification of external threats to financial security has been determined, and the array of internal threats to financial security has been classified by separate areas of occurrence. The main threats to the financial security of economic entities in Ukraine are studied, with an emphasis on the influence of fluctuations in the gross domestic product. It is determined how indicators of investment demand affect the financial security of enterprises in the conditions of martial law. The results of a business survey regarding the most important problems affecting the profitability of Ukrainian enterprises were analyzed. According to the results of the study of the potential impact of financial and economic risks, directions for their minimization in the conditions of martial law are proposed to improve the financial security of enterprises

Keywords: financial security, economic security, martial law, economic entity, financial stability, profitability, profitability.

Fig. – 7, Ref. – 19

Постановка проблеми. Формування фінансової безпеки суб'єкта господарювання в умовах воєнного стану є складним та багатограним питанням. Введення воєнного стану в Україні внаслідок військової агресії з боку росії призвело до значних порушень в економічному середовищі, що мали вплив на різні аспекти діяльності підприємств, включаючи ланцюги поставок, ринковий попит, інвестиційний клімат та доступ до фінансових ресурсів.

Перебої у роботі підприємств становлять значні ризики для їх фінансової безпеки, потенційно впливаючи на прибутковість, ліквідність, платоспроможність та загальну фінансову стабільність. Тому проблема полягає у визначенні ефективних стратегій та механізмів формування фінансової безпеки в таких складних умовах, що передбачає глибоке розуміння специфічних ризиків, пов'язаних з воєнним станом, а також розробку адаптивних та стійких практик управління фінансами для мінімізації цих ризиків та забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням фінансової безпеки суб'єкта господарювання займалися такі автори як К. Raczkowski [1], Т. Б. Кузенко [2], Н. В. Сабліна [2], Т. Fedorenko [3], S. Dolynskyi [3], V. Delas [4], E. Nosova [4], O. Yafinovich [4], В. Т. Шлемко [5], І. Ф. Білько [5]. Питання класифікації загроз фінансової безпеки підприємства підіймаються у роботі О. В. Стащук [6]. Дослідженням питання фінансової безпеки підприємств України в умовах війни займалися З. С. Варналій [7] та С. М. Бондаренко [7].

Зауважимо, що недостатньо дослідженими залишаються питання сучасного стану фінансової безпеки українських підприємств, що стикаються із викликами та загрозами, які є наслідками воєнного стану. Відсутня вичерпна та ґрунтовна статистика показників прибутковості суб'єктів господарювання залежно від галузі та регіону. Нерозкритим є питання визначення актуальних стратегій протистояння внутрішніх та зовнішнім загрозам, що впливають на фінансову безпеку підприємств в Україні.

Формулювання цілей статті. Метою статті виступає визначення стратегічних підходів щодо забезпечення фінансової безпеки українських підприємств за результатами дослідження процесу формування фінансової безпеки суб'єктів

господарювання в умовах воєнного стану та визначення загроз на національному рівні, що впливають на її рівень,

Виклад основного матеріалу. Фінансова безпека є однією з важливих складових економічної безпеки, особливо в умовах постійної трансформації світової економіки. Економічна безпека суб'єкта господарювання за змістом є однією зі складових апарату економічної науки та цілісним елементом забезпечення сталого розвитку підприємства.

Ряд науковців, серед яких В. М. Тумін [8], А. А. Козітцин та М. В. Дудінська [9], досліджуючи наукову сутність економічної безпеки, стверджують, що для підприємства вона визначає стабільність, максимально ефективне функціонування та високий потенціал для успішного розвитку в майбутньому.

На думку Н. Ю. Єршової, В. О. Ткаченко та В. О. Гаркуша [10] сутність економічної безпеки полягає у захисті, збереженні та підтримці стану підприємства таким чином, щоб забезпечити реалізацію інтересів, оптимізацію використання ресурсів, збереження та підвищення рівня показників прибутковості, рентабельності та ліквідності. Спираючись на твердження авторів економічна безпека розглядається у двох аспектах: захист та стан, що охоплюють три інші аспекти: інтерес, ресурси та фінансовий стан підприємства. За таких умов успішне функціонування та економічний розвиток підприємств значною мірою залежать від кваліфікованого та адаптивного підходу до управління їх діяльністю.

Т. Федоренко та С. Долінській [3], досліджуючи еволюцію трактування терміну «економічна безпека підприємств», наголошують, що у вузькому, більш конкретному розумінні економічна безпека суб'єкта господарювання – це одна з найважливіших його характеристик, яка свідчить про рівень використання всіх ресурсів підприємства з точки зору запобігання, послаблення або захисту від існуючих небезпек, загроз чи інших непередбачуваних обставин.

У контексті зовнішніх впливів вітчизняні науковці виділяють ресурсно-функціональний підхід, виокремлюючи сім функціональних елементів, які складають економічну безпеку підприємства.

Враховуючи твердження та думки наукових авторів, що наведені вище, необхідно підкреслити, що фінансова безпека є не просто складовою, а невід'ємною і ключовою частиною економічної безпеки підприємства. Вона є стрижнем, який об'єднує різні аспекти економічної безпеки, забезпечуючи тим самим стійкість підприємства до економічних коливань і волатильності ринку.

Т. Б. Кузенко та Н. В. Сабліна базуючись на проведеному дослідженні вказують, що у межах підходу, обумовленого впливом зовнішнього середовища існує ресурсно-функціональний підхід, що визначає сім функціональних складових економічної безпеки підприємства, одним з яких є фінансова безпека суб'єкта господарювання [2, с. 15]. Аналогічну думку висловлює Bieniasz A. [11], вказуючи, що фінансова безпека є складовою економічної безпеки і може розглядатися по відношенню до ряду суб'єктів, включаючи, але не обмежуючись ними.

Існують різні точки зору розуміння сутності фінансової безпеки підприємства. Серед науковців переважає підхід, який передбачає спочатку визначення фінансової безпеки країни, а потім поширення цієї концепції на мікрорівень. Відповідно до цієї перспективи, А. Спіфанов, О. Пластун та В. Домбровський [12] стверджують, що фінансова безпека підприємств може бути концептуалізована як механізм. Цей механізм виконує подвійну функцію – забезпечення стабільності фінансової системи підприємства шляхом стратегічного використання захисних фінансових інструментів і, водночас, підвищення ефективності за рахунок раціонального використання

фінансових ресурсів.

К. Raczkowski [1] визначає фінансову безпеку як процес постійного зменшення та усунення монетарного ризику з метою забезпечення такої достатності капіталу, яка буде адаптована до профілю ризику та уподобань конкретного суб'єкта господарювання або підрозділу.

Фінансову безпеку підприємства можна охарактеризувати певним ступенем гармонізації у часі та просторі інтересів підприємства та його контрагентів (клієнтів, держави, суспільства) [4, с. 250].

У. Semenog [13] та В. Т. Шлемко [5] наголошують, що в ієрархічній структурі фінансова безпека підприємств займає значне місце, оскільки свідчить про можливості їх подальшого розвитку (рис. 1).

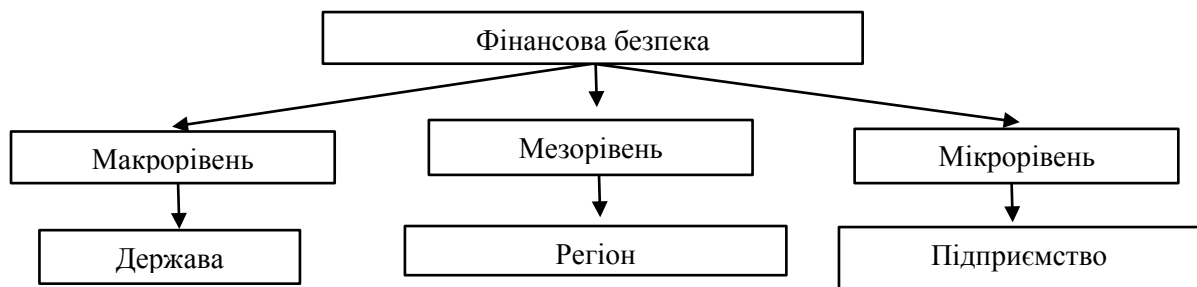

Рисунок 1 - Ієрархічна структура категорії «фінансова безпека» [13, 5]

Л. Karbownik [14, с. 18] пропонує під час дослідження фінансової безпеки у контексті підприємства поділяти її на два рівні:

- оперативний, тобто сукупність фінансових умов для ефективного та результативного продовження діяльності суб'єкта господарювання; при цьому ключову роль відіграє задовільний фінансовий стан;

- стратегічному, що акцентує увагу на факторах і показниках, які впливають на довгостроковий розвиток підприємств.

Фінансова безпека підприємства, як складова економічної безпеки, є динамічним і складним механізмом. На нього впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори, і він тісно пов'язаний з більш широким економічним середовищем. Цей механізм виконує подвійну функцію: захищає фінансову стабільність підприємства шляхом мінімізації грошових ризиків та забезпечення достатності капіталу, а також підвищує ефективність діяльності підприємства за рахунок стратегічного та раціонального використання фінансових ресурсів. Однак, для досягнення цих цілей, необхідно визначити конкретні завдання та розробити систему для їх виконання.

Процедурний аспект забезпечення фінансової безпеки організації підприємства передбачає набір ключових функціональних завдань. До таких завдань відносяться наступні.

1. Встановлення та підтримання фінансової стабільності та незалежності.
2. Досягнення оптимальної ефективності фінансово-господарської діяльності.
3. Досягнення високого рівня конкурентоспроможності на ринку товарів, робіт, послуг.
4. Забезпечення високої ліквідності активів та підвищення ринкової вартості підприємства.
5. Підтримка належного рівня ділової активності та формування позитивного корпоративного іміджу.

6. Розробка заходів щодо забезпечення інформаційної безпеки та збереження комерційної таємниці.

7. Ефективна організація захисту капіталу та майна підприємства.

Основні функціональні завдання визначають виокремлення загальної системи організації фінансової безпеки підприємства. Базуючись на основних функціональних завданнях фінансової безпеки формується алгоритм етапів, спрямований на зміцнення фінансової безпеки підприємства, що складається з наступних дій.

1. Створення інформаційної бази.

2. Виявлення внутрішніх і зовнішніх факторів середовища, що впливають на компанію.

3. Проведення фінансового аналізу та оцінка фінансового стану.

4. Складання прогнозів та окреслення майбутніх планів для компанії.

5. Визначення дій, необхідних для реалізації планів, та їх практичне застосування.

6. Поточний контроль за виконанням плану.

7. Оцінка ефективності впроваджених заходів.

8. Надання рекомендацій щодо усунення диспропорцій та підвищення операційної ефективності (рис. 2).

Взаємозв'язок етапів системи та їх потенційний взаємний вплив є очевидним, враховуючи циклічність діяльності підприємства. Таким чином, підприємству необхідно інтегрувати та об'єднати елементи в цілісну систему, яка функціонує безперервно. Фінансовий механізм, відповідальний за підтримання належного рівня фінансової безпеки, включає в себе: фінансові методи, фінансові інструменти, фінансові важелі, правове забезпечення та інформаційне забезпечення.

Рисунок 2 - Система забезпечення фінансової безпеки підприємства [4, с.

Складові фінансового механізму відіграють вирішальну роль у впливі на фінансовий стан з метою забезпечення сталого розвитку підприємств. Досягнення як тактичних, так і стратегічних фінансових цілей залежить від ефективного використання всіх елементів фінансового механізму.

Розрізняють такі фінансові методи [4]:

1. Фінансовий облік. Виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичування, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємств зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень [15, с. 10];

2. Фінансовий аналіз. Використання кількісних та якісних методів для діагностики фінансового стану компанії;

3. Фінансове прогнозування та планування. Розробка системи фінансових планів і планових показників із забезпечення розвитку підприємства необхідними фінансовими ресурсами і підвищення ефективності його фінансової діяльності в майбутньому [16, с. 43];

4. Фінансове регулювання. Вплив на об'єкт управління з метою досягнення запланованих результатів та усунення відхилень;

5. Фінансове стимулювання. Використання заохочень або покарань для підвищення зацікавленості підрозділів у досягненні оптимальних результатів;

6. Оперативне та поточне управління грошовими коштами: Контроль дебіторської та кредиторської заборгованості, фінансових результатів і ресурсів;

7. Оцінка фінансових ризиків. Контроль та мінімізація ризиків, включаючи створення резервів та страхування;

8. Моніторинг виконання плану. Своєчасне виявлення відхилень, визначення причин та впровадження адекватних заходів для досягнення цілей компанії.

Фінансові інструменти, що використовуються підприємствами (інвестиції, кредитування, страхування, ціноутворення та оподаткування) реалізуються через різні важелі, такі як доходи, витрати, прибуток, кредит, інвестиції, акції, страхові платежі, ціни, заробітна плата, амортизація, податки, пільги, санкції, дивіденди, правила і стандарти безпеки тощо.

Важливо визнати, що розробка заходів політики щодо забезпечення фінансової безпеки підприємства залежить від наявності та характеристик як зовнішніх, так і внутрішніх загроз його діяльності. Ефективний захист від несприятливих факторів та загроз є необхідною умовою для створення підґрунтя для підвищення ефективності використання ресурсів та загальної фінансово-господарської діяльності. Крім того, першочергового значення набуває моніторинг цих факторів, що становлять загрозу фінансовій безпеці, яка слугує фундаментом для розвитку підприємства.

У кризових умовах та в умовах повномасштабного вторгнення на територію України, що характеризується швидкими змінами ресурсної бази та коливаннями цін на фактори виробництва, першочерговим завданням створення та функціонування системи фінансової безпеки є захист «життєвого простору» суб'єкта господарювання. Формування фінансової безпеки під час війни передбачає захист суб'єкта від дестабілізуючих впливів, як внутрішніх, так і зовнішніх загроз, необхідних для підтримки операційної функціональності. Без нейтралізації загроз ефективне функціонування стає недосяжним, що призводить до потенційного зниження значень ключових функціональних параметрів.

Спроможність підприємства підтримувати стабільну траєкторію розвитку та здійснювати ефективну господарську діяльність залежить від стійкості його фінансового стану, ефективності фінансових стратегій та стійкості до внутрішніх і

зовнішніх загроз, що в сукупності свідчить про рівень фінансової безпеки. Досягнення стійкого та ефективного економічного розвитку, нарощування потенціалу та досягнення бажаних результатів у фінансово-економічній діяльності вимагають відповідно високо рівня уваги до підтримки належного рівня фінансової безпеки.

Зовнішні загрози, які зазвичай є невленими та непередбачуваними, становлять найбільш суттєві ризики. У той же час, відповідальність за мінімізацію внутрішніх загроз лежить на керівництві суб'єкта господарювання. Це підкреслює необхідність комплексних управлінських зусиль, спрямованих на зміцнення позицій підприємства перед потенційними ризиками та викликами, особливо тими, що походять із зовнішнього середовища.

Досліджуючи зовнішні та внутрішні загрози фінансової безпеки суб'єктів підприємства, О. В. Стащук [6] запропонувала класифікацію зовнішніх ризиків фінансової безпеки за сферами їх виникнення (рис. 3).

Зовнішні загрози залишаються незалежними від фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, оскільки підприємство може лише мінімізувати такі ризики. У межах власного функціонування підприємства стикаються з внутрішніми загрозами фінансовій безпеці, які залежать від специфіки їх фінансово-господарської діяльності. Основними внутрішніми загрозами фінансовій безпеці підприємств є недостатній рівень менеджменту, неефективна система маркетингу, відсутність стратегічних і тактичних планів, неналежне оснащення підприємства, недостатня ліквідність активів, неефективна структура капіталу, низький рівень самофінансування підприємницьких структур, плинність кадрів, неоптимальний рівень кваліфікації кадрів.

Загрози бюджетної сфери: дефіцит державного бюджету, дефіцити місцевих бюджетів, цільове використання бюджетних ресурсів.

Загрози грошово-кредитного сектору економіки України, загрози валютного ринку: нестабільність курсу національної грошової одиниці, динаміка облікової ставки НБУ, швидкість обігу грошової маси, перевищення готівкових розрахунків над безготівковими.

Загрози валютного ринку: динаміка валютних резервів, зміна офіційного курсу національної валюти до долара США, обсяги депозитів та кредитів в іноземній валюті.

Загрози боргової політики: тенденції зовнішнього боргу України, стан внутрішнього рівня заборгованості в країні, рівень та ефективність використання фінансових інструментів погашення внутрішньої та зовнішньої заборгованості.

Загрози страхового ринку: забезпеченість страхових організацій фінансовими ресурсами, рівень страхових виплат за настання страхового випадку, частка довгострокового страхування, частка страхових премій у ВВП, рівень концентрації страхового капіталу

Загроза фондового ринку: низький рівень капіталізації фондового ринку, низький рівень ліквідності цінних паперів, використання похідних цінних паперів

Інші зовнішні загрози: низький рівень реальних доходів населення, високий рівень тіньової економіки, неможливість заощадження населенням, частка зміна економічного законодавства.

Рисунок 3 - Класифікація загроз фінансовій безпеці підприємства

Доцільно класифікувати весь масив внутрішніх загроз за окремими сферами виникнення.

1. У сфері операційної діяльності викликами є неефективне ціноутворення, збитковість підприємства, високі постійні витрати, високе оподаткування прибутку, значні витрати на позикові фінансові ресурси, а також незбалансованість грошових потоків.

2. В інвестиційній діяльності внутрішні загрози полягають у значному рівні зношеності основних засобів, недостатності фінансових інвестицій, зниженні ліквідності поточних фінансових інвестицій, низькому рівні самофінансування інвестиційних проектів.

3. У фінансовій діяльності виклики проявляються у високій вартості залучення власного та позикового капіталу, неоптимальній структурі капіталу та низькій рентабельності власного капіталу.

4. Інші внутрішні загрози – плинність кадрів, некваліфікований менеджмент, відсутність системи антикризового фінансового управління, неефективність системи збуту, відсутність комплексного бізнес-плану.

Однією з загроз для фінансової безпеки підприємств є економічна нестабільність в Україні, що проявляється у погіршенні основних макроекономічних показників: скороченні валового внутрішнього продукту (ВВП), зростанні безробіття та інфляційній девальвації національної валюти [7].

Валовий внутрішній продукт слугує комплексним показником загальної економічної активності нації. Вплив ВВП на фінансову безпеку підприємства можна зрозуміти через декілька ключових аспектів.

1. Зростання ВВП свідчить про здорову економіку, що, як правило, приводить до сприятливого бізнес-середовища. В таких умовах підприємства можуть відчувати зростання продажів, прибутковості та частки ринку, тим самим підвищуючи свою фінансову безпеку.

2. Зростанню ВВП допомагають як внутрішні, так і зовнішні інвестиції. Збільшення інвестицій приводить до розширення та диверсифікації бізнесу, що ще більше зміцнює фінансову безпеку підприємства.

3. Зростання ВВП часто корелює зі збільшенням споживчих витрат. Збільшення споживчих витрат потенційно може стимулювати попит на товари та послуги.

4. Показники ВВП впливають на державну політику, включаючи фіскальну та монетарну політику. Державна політика має прямі наслідки для підприємств, впливаючи, серед іншого, на вартість капіталу, податкові зобов'язання та доступ до кредитів.

5. Розуміння тенденцій ВВП дозволяє підприємствам передбачити потенційні економічні спади чи рецесії та вжити відповідні заходи для захисту своєї фінансової безпеки (диверсифікація джерел доходів, скорочення витрат або створення фінансових резервів).

На рис. 4 показано динаміку реального та потенційного валового внутрішнього продукту України відповідно до звіту Національного банку України у 2023 році [17].

Станом на кінець 2022 року показник ВВП України зменшився на 25,5% [18]. Проте, результати аналізу НБУ стану економіки України в умовах війни вказують, що ВВП зростатиме за умови стабілізації ситуації в енергетиці, зниженні безпекових ризиків, відкритті портів та впровадженні м'якої фіскальної політики.

Хоча поточна економічна ситуація створила виклики для фінансової безпеки підприємств, а саме - негативні зміни на ринку, погіршення інвестиційного клімату, кредитну кризу та труднощі у доступі до фінансування, запропоновані зміни можуть створити більш сприятливе середовище для бізнесу та забезпечувати його фінансову

стабільність та зростання. Однак фактичний вплив буде залежати від багатьох факторів, зокрема від того, як ці заходи будуть впроваджені та як підприємства адаптуються до нових умов.

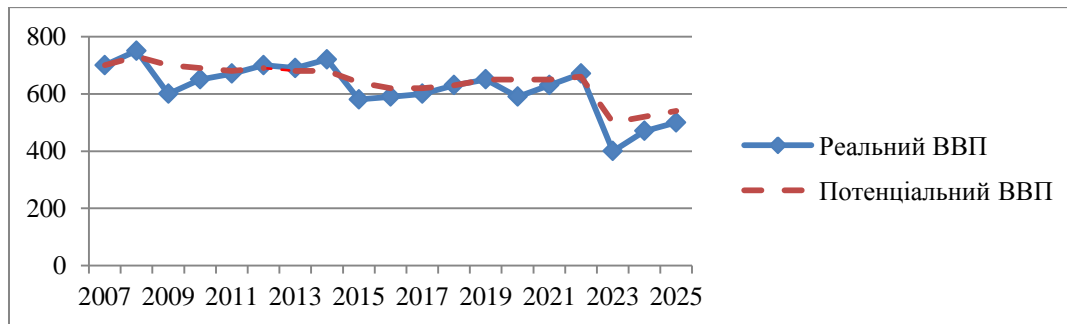

Рисунок 4 - Динаміка показників реального та потенційного ВВП Реальний та потенційний ВВП, у постійних цінах 2016 року

Джерело: за даними [17]

У 2022 році Oxford Economics [19] провели дослідження стосовно перспектив та ключових ризиків України у 2023 році та визначити стан інвестиційного попиту, що загалом демонструє інвестиційний попит в країні (рис. 5).

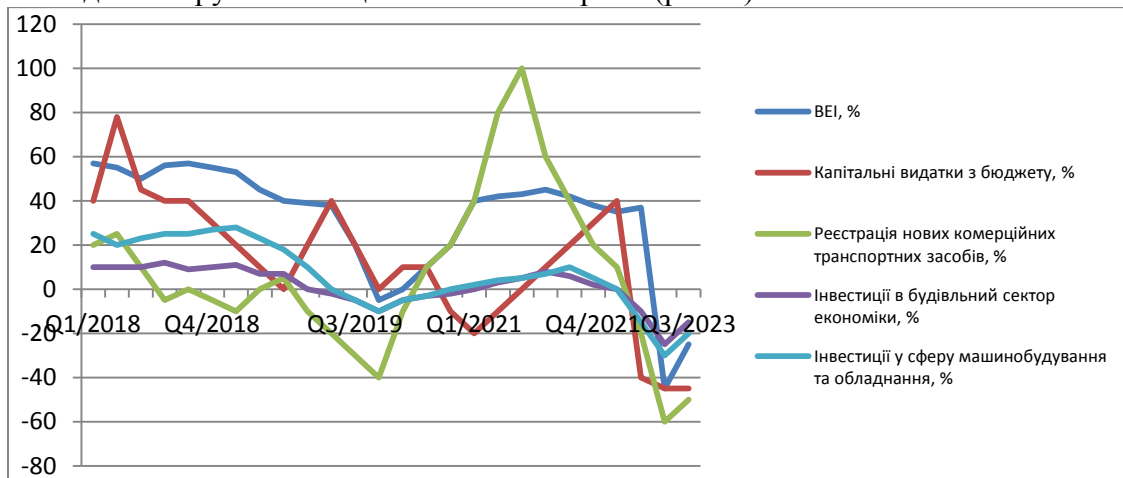

Рисунок 5 - Показники інвестиційного попиту України протягом 2018-2022 рр.

Джерело: за даними [19]

Станом на жовтень 2022 року показники інвестиційного попиту починали зростати, зокрема, капітальні видатки з бюджету, інвестиції в будівельний сектор та машини і обладнання. Проте у дослідженні було визначено ризик скорочення інвестиційного попиту на 3-4% наприкінці 2022 року та потенціал стійкого відновлення на 14% у 2024 році.

Зниження інвестиційного попиту мало негативний вплив на фінансову безпеку підприємств через скорочення продажів і зниження показників прибутковості, особливо в таких секторах, як будівництво та машинобудування, що відповідно призвело до скорочення ділової активності та потенційних звільнень. І навпаки,

потенційне відновлення інвестиційного попиту у 2024 році посилить фінансову безпеку, стимулюючи економічну активність, збільшуючи продажі та підвищуючи прибутковість. Це також може привести до розширення бізнесу та створення нових робочих місць, створюючи більш сприятливе бізнес-середовище.

Національним банком України [17] було проведено опитування бізнесу з метою визначити найважливіші проблеми, що впливають на обсяги виробництва та прибутковість (рис. 6).

Станом на 2023 рік незмінною для підприємств в Україні залишається проблеми зростання цін на сировину, матеріали та товари, що суттєво впливають на фінансову безпеку підприємств. Зокрема збільшення цін призводить до збільшення виробничих витрат, скорочення маржі прибутку та потенційного зниження рентабельності. Окрім цього, проблему спричиняє навантаження на грошові потоки підприємств, погіршуючи їх здатність інвестувати, сплачувати борги та підтримувати операційну діяльність. Крім того, якщо підприємства через збільшення витрат на виробництво збільшать ціни на товари, на перспективу це призведе до скорочення попиту на товари та послуги, що ще більш негативно вплине на рівень доходу. Таким чином, зростання цін на сировину, матеріали та товари, як відзначив у опитуванні бізнес, становить суттєвий виклик фінансовій безпеці суб'єктів господарювання.

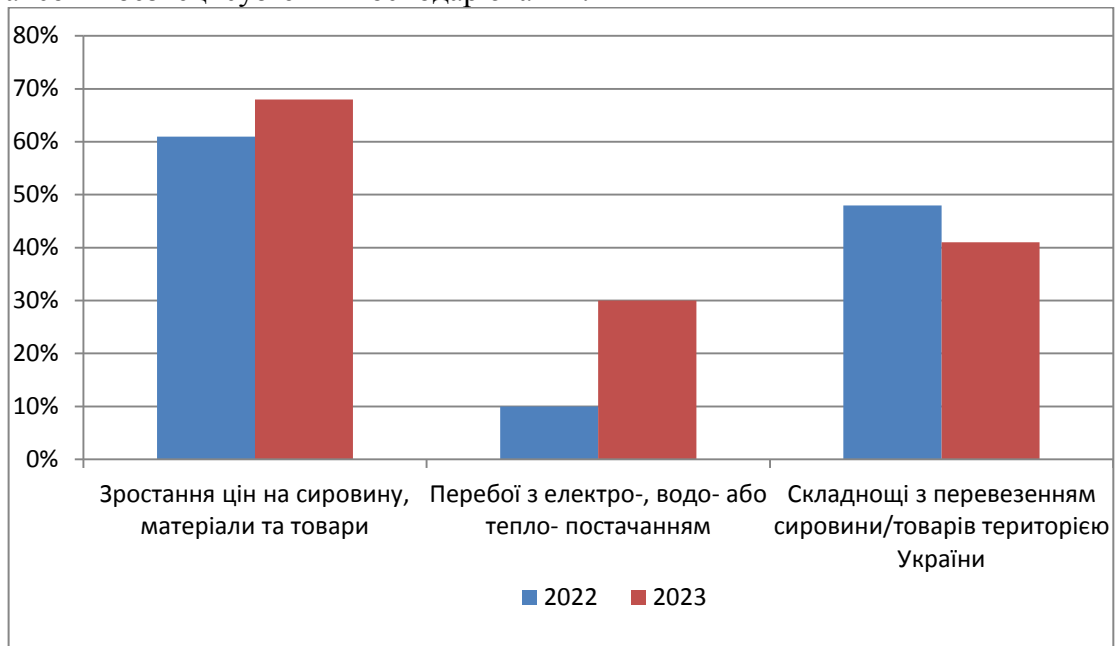

Рисунок 6 - Найважливіші проблеми для опитаного бізнесу, % відповідей
Джерело: за даними [17]

Дослідження низки факторів, що впливають на фінансову безпеку підприємств в умовах воєнного стану дозволяє визначити основні напрямки мінімізації фінансово-економічних ризиків (рис. 7).

Якісно сформульована стратегія антикризового управління дозволить підприємствам зорієнтуватися у фінансовій турбулентності, спричиненій такими факторами, як падіння ВВП або зниження інвестиційного попиту, забезпечивши безперервність ведення бізнесу. Стратегія повинна бути гнучкою та адаптованою до швидкозмінного економічного середовища. Важливим напрямком мінімізації ризиків є диференціація ресурсів. Завдяки цьому підприємства зменшать ризик зростання цін на

сировину та товари. Стратегія дозволить підприємствам підтримувати діяльність навіть тоді, коли певні ресурси стають дефіцитними або дорогими.

Стратегія управління фінансами передбачає розумне управління активами та пасивами, ефективне формування грошових потоків та прийняття стратегічних інвестиційних рішень. У перспективі вона збереже фінансову стабільність і стійкість в умовах економічної невизначеності. Страхування забезпечує захист від непередбачуваних фінансових втрат під час воєнного стану. Також підприємства отримають захист від різних чинників, включаючи стихійні лиха, перебої в роботі та позови про відшкодування збитків.

Втрата даних може призвести до значних операційних збоїв та фінансових втрат. Регулярно створюючи резервні копії даних, підприємства забезпечать безперервність діяльності навіть у випадку їх втрати, що потенційно вплине на потоки доходів і відносини з клієнтами, тим самим підвищуючи фінансову безпеку суб'єктів господарювання.

Стратегія кризового управління	• Створення чіткого плану дій для реагування на кризові ситуації, визначення ролей та завдань персоналу у випадку військового стану
Диверсифікація ресурсів	• Дослідження можливостей диверсифікації постачальників та партнерів для зменшення залежності від конкретних джерел, а також розширення географії постачання та збуту
Стратегія фінансового управління	• Створення резервів для покриття можливих збитків, застосування фінансових інструментів для захисту від валютних ризиків та інших фінансових коливань
Страхування	• Укладання страхових полісів на майно, виробничі процеси та відповідальність з фокусом на включенні клаузул, пов'язаних із воєнними ризиками
Резервування даних	• Регулярне резервування даних та розробка плану відновлення систем у разі втрати чи пошкодження
Співпраця з урядовими органами	• Активна співпраця з урядовими органами та органами безпеки для отримання інформації та захисту у разі військового конфлікту
Перегляд контрактів та угод	• Аналіз всіх контрактів та угод для визначення можливих наслідків у разі воєнних дій, включення заходів для зменшення ризику
Оцінка та моніторинг ризиків	• Регулярні оцінки фінансових та економічних ризиків з подальшою розробкою стратегій управління
Використання інновацій та технологій	• Аналіз можливостей використання інновацій та сучасних технологій для оптимізації фінансового управління та підвищення стійкості
Співпраця з іншими суб'єктами господарювання	• Пропозиції щодо створення партнерств та спільних ініціатив для взаємодії та обміну ресурсами під час воєнного часу
Навчання та розвиток персоналу	• Звернення уваги на важливість навчання та розвитку персоналу з питань кризового управління та адаптації до змін

Рисунок 7 - Напрямки мінімізації фінансово-економічних ризиків підприємств в умовах воєнного стану

Співпраця з державними органами надає доступ до фінансової підтримки та відкриває можливість отримання додаткових ресурсів, допомагаючи долати виклики воєнного стану. Окрім цього, відкриється можливість обміну ресурсами та знаннями, що допоможе адаптуватися до нових економічних умов. Перегляд контрактів та угод дозволить управляти договірними зобов'язаннями та зменшити потенційні юридичні та фінансові ризики, що захистить суб'єктів господарювання від непередбачуваних зобов'язань і забезпечить кращу позицію для виконання договірних зобов'язань.

Оцінка та моніторинг ризиків – це безперервний процес, який удосконалює процес виявлення та оперативного реагування на нові фінансові ризики. Регулярна

оцінка ризиків дозволить передбачити потенційні економічні спади або рецесії та вжити активних заходів для захисту фінансової безпеки.

Навчання та розвиток персоналу має вирішальне значення для підтримки конкурентоспроможності та адаптивності підприємств. Добре підготовлений персонал сприяє підвищенню стійкості підприємств, допомагаючи їм адаптуватися до мінливих обставин і підтримувати свою діяльність у несприятливих умовах.

Отже, перелічені стратегічні дії можуть значно посилити фінансову безпеку підприємств, допомагаючи їм долати фінансові виклики та підтримувати діяльність за несприятливих умов.

Висновки. Зважаючи на вищевикладене, відзначимо, що фінансова безпека підприємства є важливою складовою економічної безпеки та представляє собою механізм, що забезпечує стабільність фінансової системи суб'єкта господарювання шляхом використання фінансових методів та інструментів, а також забезпечує підвищення ефективності підприємства за допомогою раціонального використання фінансових ресурсів. Основними завданнями фінансової безпеки є встановлення та підтримка фінансової стабільності, досягнення оптимальної ефективності діяльності та високого рівня конкурентоспроможності, забезпечення високої ліквідності та ділової активності тощо. На основі завдань формується система забезпечення фінансової безпеки на підприємстві, що складається з етапів, які поєднуються за допомогою фінансових методів та інструментів.

Зважаючи на умови воєнного стану, що характеризуються швидкими негативними змінами в діяльності підприємств, основним завданнями системи фінансової безпеки є захист життєздатності та подальшого функціонування суб'єкта господарювання. Основний вплив на діяльність підприємств мають зовнішні загрози, що не можуть контролюватися підприємством, є непередбачуваними та становлять найбільші ризики діяльності. Загалом зовнішні ризики поділяються на такі групи: загрози бюджетної сфери, грошово-кредитного сектору економіки України, валютного ринку, боргової політики, страхового ринку, фондового ринку тощо. Проте, варто також враховувати внутрішні загрози, що є наслідками бездіяльності (загрози у сфері операційної діяльності, інвестиційної діяльності, у фінансовій діяльності тощо) та відсутності стратегії кризового управління.

Суттєвою загрозою для фінансової безпеки суб'єктів господарювання в Україні в умовах воєнного стану є потенційний спад ділової активності, що може привести до зменшення валового внутрішнього продукту. На фінансову безпеку українських підприємств також мають вплив такі загрози як зниження інвестиційного попиту, зростання цін на сировину, матеріали та товари. Перелічені загрози мають значний вплив на фінансову безпеку підприємств та як наслідок - на рівень одержаного прибутку, на значення показників ефективності, рентабельності, потенційних звільнень, ділової активності. Основними напрямками мінімізації фінансово-економічних ризиків підприємств в умовах воєнного стану є розробка стратегії кризового управління, диференціація ресурсів, розробка стратегії фінансового управління, страхування, резервування даних тощо. Кожен з цих напрямків направлений на стабілізацію функціонування підприємства та збереження його фінансової безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Raczkowski, K. (2014). *Bezpieczeństwo fi nansowe*. Warszawa: J. Płaczek, *Ekonomika bezpieczeństwa państwa w zarysie*. Pp. 299–324.
2. Кузенко Т. Б., Сабліна Н. В. *Фінансова безпека підприємства: навч. посіб.* Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 123 с.
3. Fedorenko T., Dolynskiy S., Zahorodnia A. (2022) An Evolutionary Approach to The Interpretation of The Term «Economic Security of Enterprises». *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 4(40). Pp. 1-6.
4. Delas V., Nosova E., Yafinovich O. (2015). *Financial Security of Enterprises. Economic Prospects in the Context of Growing Global and Regional Interdependencies: 22nd International Economic Conference*. Pp. 248-266.
5. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. *Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення*. Київ : НІСД, 1997. 144 с.
6. Стацук О. В. Зовнішні та внутрішні загрози фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. *Наукові записки НУ «Острозька академія»*. 2012. Вип. 19. С. 220-222.
7. Варналій З. С., Бондаренко С. М. *Фінансова безпека підприємств України в умовах війни та повоєнного відновлення. Економічний вісник університету*. 2023. Вип. 56. С. 106-113.
8. Tumin V. M., Koryakov A. G., Nikiforova E. P. (2013) The main factors of socio-ecological-economic stability and development of industrial enterprises. *World applied sciences journal* vol. 25 (6). Pp. 645-949.
9. Kozitsyn, A. A., Dudinskaya, M. V. (2015). *Competitiveness and economic security - Priority problems of the region's metallurgical complex and its leaders in the conditions of instability*. *Economy of Region*. vol. 3, Pp. 204-215.
10. Єршова Н. Ю., Ткаченко М. О., Гаркуш В. О. Моніторинг та оцінка господарської діяльності для забезпечення економічної безпеки підприємств ресторанного бізнесу. *Modern Economics*. 2018. Вип. 11. С. 66-71.
11. Bieniasz A., Czerwinska-Kayzer D. (2016). *Bezpieczeństwo fi nansowe przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w Polsce*. *J. Agribus. Rural Dev.* 2(40). Pp. 239–247.
12. Єпіфанов А. О., Пластун О. Л., Домбровський В. С. *Фінансова безпека підприємств і банківських установ : монограф.* Суми : УАБС НБУ, 2009. 295 с.
13. Karbownik L., (2014), *Wykorzystanie podejścia memoriałowego i kasowego w ocenie operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstw sektora TSL*. *Lodz: Wydawnictwo Uniwersytetu Lodzkiego*. 299 p.
14. Semenog A. Y. (2018) The essence and significance of the financial security of the state. *Scientific Bulletin of Kherson State University*. 29 (2). Pp. 117–120.
15. Іщенко Я. П., Подолянчук О. А., Коваль Н. І. *Фінансовий облік: підруч.* Вінниця : Видавництво ФОП Кушнір Ю. В., 2020. 496 с.
16. Бердар М. М. *Фінанси підприємств*. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
17. *Економіка України в умовах війни*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Poharska_pr_01-02.06.2023.pdf?v=4 (дата звернення: 16.12.2023).
18. *Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні 2023*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 16.12.2023).
19. *Outlook and key risks for 2023*. URL: <https://www.oxfordeconomics.com/wp-content/uploads/2022/11/Outlook-and-key-risks-for-Ukraine-in-2023.pdf> (дата звернення: 16.12.2023)

REFERENCES

1. Raczkowski, K. (2014). Financial security. Warsaw: J. Płaczek, The economics of state security in outline. pp. 299–324.
2. Kuzenko, T.B. & Sablina, N.V. (2020). Finansova bezpeka pidpriemstva: navch. posib. Kharkiv: KhNEU im. S. Kuznetsa.
3. Fedorenko, T., Dolynskiy, S. & Zahorodnia A. (2022). An Evolutionary Approach to The Interpretation of The Term «Economic Security of Enterprises». *International Journal of Innovative Technologies in Economy*, 4(40), 1-6.
4. Delas, V., Nosova, E. & Yafinovich, O. (2015). Financial Security of Enterprises. *Economic Prospects in the Context of Growing Global and Regional Interdependencies: 22nd International Economic Conference*, 248-266.
5. Shlemko, V.T. & Binko, I.F. (1997). Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist i napriamky zabezpechennia. Kyiv: NISD.
6. Stashchuk, O.V. (2012). Zovnishni ta vnutrishni zahrozy finansovoi bezpeky subiektiv pidpriemnytstva. *Naukovi zapysky NU «Ostrozka akademiia»*, 19, 220-222.
7. Varnalii, Z.S. & Bondarenko, S.M. (2023). Finansova bezpeka pidpriemstv Ukrainy v umovakh viiny ta povoiennoho vidnovlennia. *Ekonomichnyi visnyk universytetu*, 56, 106-113.
8. Tumin, V. M., Koryakov, A.G. & Nikiforova, E.P. (2013). The main factors of socio-ecological-economic stability and development of industrial enterprises. *World applied sciences journal*, 25 (6), 645-949.
9. Kozitsyn, A.A. & Dudinskaya, M.V. (2015). Competitiveness and economic security - Priority problems of the region's metallurgical complex and its leaders in the conditions of instability. *Economy of Region*, 3, 204-215.
10. Yershova, N. Yu., Tkachenko, M.O. & Harkush, V.O. (2018). Monitorynh ta otsinka hospodarskoi diialnosti dlia zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv restorannoho biznesu. *Modern Economics*, 11, 66-71.
11. Bieniasz, A. & Czerwinska-Kayzer, D. (2016). Financial security of food industry enterprises in Poland. *J. Agribus. Rural Dev*, 2(40), 239–247.
12. Yepifanov, A.O., Plastun, O.L. & Dombrovskiy V.S. (2009). Finansova bezpeka pidpriemstv i bankivskykh ustanov. Sumy, UABS NBU.
13. Karbownik, L. (2014). The use of accrual and cash approaches in the assessment of operational financial security of enterprises in the TSL sector. Lodz University of Lodz Press.
14. Semenog, A.Y. (2018). The essence and significance of the financial security of the state. *Scientific Bulletin of Kherson State University*, 29 (2), 117–120.
15. Ishchenko, Ya.P., Podolianchuk, O.A., & Koval, N.I. (2020). Finansovyi oblik: pidruch. Vinnytsia: Vydavnytstvo FOP Kushnir Yu.
16. Berdar, M.M. (2010) Finansy pidpriemstv. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury.
17. Ekonomika Ukrainy v umovakh viiny. URL: https://bank.gov.ua/admin/uploads/article/Poharska_pr_01-02.06.2023.pdf?v=4.
18. Valovyi vnutrishnii produkt (VVP) v Ukraini 2023. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>.
19. Outlook and key risks for 2023. URL: <https://www.oxfordeconomics.com/wp-content/uploads/2022/11/Outlook-and-key-risks-for-Ukraine-in-2023.pdf>.